

O PRAVNIM ASPEKTIMA PROIZVODNJE I ODRŽAVANJA MULTIMEDIJSKIH I MREŽNIH PROIZVODA

Nenad Prelog

Leksikografski zavod Miroslav Krleža
Zagreb

Danas se u području elektroničkog izdavaštva primjenjuje nekoliko vrsta prava. Najviše je u uporabi svakako *Autorsko pravo* ©, a u pojedinim, istina, nešto rjeđim situacijama koriste se i elementi *Trgovačkog prava* ®™, (trademark). Poseban je problem *zaštita privatnosti* (ili osobnosti, vlastitosti, intime) za što još ne postoji posebna vrsta prava, ali su tu problemi sve veći, a susrećemo i *Patentno pravo* koje regulira za sada vrlo rijetke probleme koje je moguće riješiti sustavom patentne zaštite.

Što se sve može zaštititi? Gotovo da i nema sadržaja ili dijela sadržaja koji ne bi mogao biti obuhvaćen nekim od oblika zaštite koji nudi autorsko pravo. To može biti: tekst (literarni tekst, stručni ili znanstveni članak, opis pojmova u leksikonu, definicije u udžbeniku itd.) baza podataka (zbirke brojaka, imena, činjenica) neki lik (npr. oz mašte poput vizualiziranih likova iz crtanog filma, Zekoslav Mrkva ili Miki; odnosno iz literature, recimo, Pero Kvržica; ili čak i oni tumačeni glumcima - James Bond, na primjer)

slike, crteži, fotografije (2D i 3D radovi), logotipi, pisma izvadci iz filmova (igranih, dokumentarnih) govori, zvukovi, glazba.

I tako dalje.

Tome treba dodati da postoje različita prava pojedinih sudionika u autorskom djelu pa tako razlikujemo:

prava *autora* teksta (scenarija, drame), kompozitora glazbe, projektanta postava
prava *izvođača* (orkestar, solisti, dirigent), glumaca, modela, urednika, fotografa, režisera, scenografa, kostimografa, snimatelja itd.

prava *autora i suradnika* koji rade na samom projektu elektroničke publikacije
sav *softver* korišten za izradbu elektroničkog izdanja (alati, sučelja, navigacijski elementi, pretraživači i sl.) također podliježe zaštiti.

Autorsko pravo je uvijek oštrica s dva mača: štiti autora (odnosno VAS) od toga da se netko neovlašteno ne koristi

VAŠIM elektroničkim proizvodom, no istovremeno osigurava prava svih onih autora čijim ste se djelima (ili komadićima tih djela) eventualno koristili! U pravilu postoji razlika između sadržaja (koji obično nije posebno zaštićen) i reprodukcije tog sadržaja. Jasno je da nije moguće zaštititi katedralu, most ili ulicu u starom dijelu grada, no za korištenje u okviru neke publikacije, prezentacije ili stavljanje na mrežu objekt je morao biti zabilježen; netko je to (kip ili zgradu, na primjer) crtao, fotografirao itd. – pa treba platiti ta prava ili otići na lice mjesta i sam to slikati!

Jedino u području obrazovanja nema restrikcija korištenja nečijeg autorskog djela, dok se inače u pogledu različitih medija obično smatra da se može bez posebne naknade koristiti najviše do 10% nečijeg djela (odnosno ne više od: 3 minute filma, 1000 riječi, 30 sekundi glazbe, 5 fotografija).

Dozvola za korištenje nekog integralnog sadržaja obično ne uključuje i pravo na mijenjanje (npr. kraćenje), uređivanje, promjene (npr. morphing) itd. Stoga bi dobiveno pravo "objavljivanja na mreži" trebalo uključivati:

1. *Pravo reprodukcije (ovlašteno umnažanje originala)*
2. *Pravo promjene sadržaja (adaptacija, usavršavanje)*
3. *Pravo distribucije (prodaja cjeline ili dijelova, iznajmljivanje, posudba, leasing)*
4. *Pravo izvedbe (pred publikom)*
5. *Moralna prava (navođenje autora, tj. atribucija; pravo na integritet sadržaja; pravo na upravljanje javnim izvodenjem; pravo na povlačenje sadržaja)*

Iskustvo pokazuje da se najčešće povrede autorskog prava mogu sažeti na:

Neovlašteno kopiranje (s izmjenama ili bez izmjena)

Neovlašteno mijenjanje sadržaja (npr. kraćenje teksta ili bojenje crno-bijelog filma)

Neovlašteno stavljanje u distribuciju

Trademark (trgovačko pravo) zaštićuje korištenje likova, simbola, imena, naziva i sl. koji su registrirani; to može biti bilo koja riječ, ime, simbol ili slogan koji upotrebljava osoba ili poduzeće kako bi time razlikovala svoje proizvode od drugih.

Trademark se može odnositi na riječi i fraze, slike i simbole, pisma i slova, kratice i nadimke, izgled produkata, izgled (oblik) ambalaže ili pakiranja; može uključivati boju, zvuk i glazbu, likove i naslove.

Multimedijski sadržaji objavljeni na CD-ROM-ovima ili na Internetu u nas su sustavnije jedino zaštićeni kao autorsko djelo. Zakonom o autorskom pravu, pa prilikom izrade web-stranica treba paziti da se ne povrijedi tuđe autorsko pravo. Ovaj zakon (što je logično u odnosu na vrijeme njegova nastanka, jer tada još Internet sigurno nije bio svjetski komunikacijski medij) posebno ne spominje zaštitu tih informacija, no za eventualne povrede prava mogu se primijeniti sljedeći članci ovog zakona.

Članak 121.

Tko pod svojim imenom ili pod imenom drugog objavi, prikaže, izvede ili prenese tuđe autorsko djelo, ili dopusti da se to učini, kaznit će se za kazneno djelo zatvorom do pet godina.

Tko bez navođenja imena ili pseudonima autora objavi, prikaže ili prenese tuđe autorsko djelo na kojem je označeno ime ili pseudonim autora, ili dopusti da se to učini, kaznit će se za kazneno djelo novčanom kaznom ili kaznom zatvora do godinu dana.

Tko na nedopušten način unese dijelove tuđeg autorskoga djela u svoje autorsko djelo, kaznit će se za kazneno djelo novčanom kaznom ili kaznom zatvora do godinu dana.

Tko deformira, skrati ili na drugi način mijenja tuđe autorsko djelo, kaznit će se za kazneno djelo novčanom kaznom ili kaznom zatvora do šest mjeseci.

Članak 122.

Tko bez odobrenja autora ili drugog nositelja autorskoga prava, odnosno organizacije iz članka 90., stavka 1. ovog Zakona, ako je ona ovlaštena dati odobrenje, kada je odobrenje po odredbama ovog Zakona potrebno, objavi, preradi, obradi, reproducira, prikaže, izvede, prenese, prevede, snimi, neovlašteno stavi u promet, javno izloži, prenese sredstvima javnog priopćavanja ili na koji drugi način iskoristi radi stjecanja imovinske koristi, autorsko djelo, zaštićeno ovim Zakonom, kaznit će se za kazneno djelo novčanom kaznom ili kaznom zatvora do pet godina.

U slučajevima iz stavka 1. ovoga članka kada je počinitelj djelo izvršio u namjeri da sebi ili drugom pribavi protupravnu imovinsku korist, kaznit će se za kazneno djelo zatvorom do pet godina.

Iako se u nas o području zaštite osobnosti tek počinje ozbiljnije razgovarati, jasno je da i to postaje sve ozbiljniji problem. Na primjer, trebalo bi voditi računa da li sadržaji korišteni u elektroničkim publikacijama uključuju, aludiraju, spominju ikoju ŽIVU osobu? Ako uključuju, aludiraju na nj ili je spominju, tada o toj osobi ne smije biti kazano ništa neistinito, ne mogu se bez njene izričite suglasnosti o njoj objaviti podaci koji je prezentiraju u lošem svjetlu, ruše njenu reputaciju itd.

Pravo na baratanje osobnim identitetom je također fenomen koji za sada još nije doživio primjerenu formalizaciju. To može uključivati raspolaganje osobnim imenima (uključujući nadimke, imena sastava, klubova itd.), slikama, crtežima i videom, glasovima i imitacijama, biografskim činjenicama itd.

Neovlašteno korištenje osobnim podacima u komercijalne svrhe, ili javno objavljivanje osobnih podataka koji štete nekoj osobi, pa čak i narušavanje samoće neke osobe mogu biti predmet sudskoga gonjenja.

Konačno se javlja i pitanje patentnog prava. Ono je do sada relativno malo korišteno jer se u pravilu se primjenjuje na tehnologiju, a ne na sadržaj. Patentno pravo uključuje pravo izumitelja na proizvodnju, korištenje ili prodaju (proizvoda ili usluge) u definiranom vremenskom razdoblju (npr. 17 godina u SAD). Pri tome moraju biti zadovoljeni neki uvjeti: onaj koji traži zaštitu mora biti prvi koji je to izmislio, mora se moći patentirati kao postupak, mora biti stvarna novost, ne smije biti previše očigledna te mora imati upotrebnju vrijednost. Iako je tim oblikom zaštite do sada obuhvaćeno čak 10.000 softverskih proizvoda, na elektroničke publikacije za sada se nije primjenjivao.

Summary:

Concerning the legal aspects of the production and maintenance of multimedia and network products

There is almost no content or part of a content that could not be protected by some means of protection: copyright, trademark, patent, database and so on. A particular problem is the protection of privacy.

Copyright is always a double-edged sword: it protects the author from anyone wishing to use his electronic product without authorisation, while at the same time ensuring the right of all those authors whose work he may have used. It is only in the sphere of education that there are no restrictions with respect to the use of somebody else's copyrighted work, while with respect to various media, one can use 10% of another person's work without paying royalties. The licence to use an integral text does not include the right of altering it, shortening it and so on. Experience has shown that most infringements of copyright occur in the following forms: unauthorised copying, changes to the content and unauthorised distribution.

A trademark protects the use of the names of registered characters, symbols, packaging, colours, sounds, music, names, slogans and so on.

The multimedia contents of CD-ROMs are protected under Article 121 and 122 of the Copyright Act.

It is only recently that serious discussions have begun concerning a law that would protect privacy. The unauthorised use of private information for commercial purposes, the damage to someone's reputation and so on can also be prosecuted.

Patent rights that are held by inventors are relatively rarely used since they have been, as a rule, applied to technologies and not to the content. Although this form of protection has been granted to as many as 10,000 software products, it has not as yet been applied to electronic publications.